

PK 88. szám *

A szóbeli végrendelet.

a) A szóbeli végrendelet két törvényes feltételének a végrendekezés idején együttesen - vagyis egyidejűleg és egymás mellett kell fennállnia.

b) Az életet fenyegető rendkívüli helyzet - mint egyik feltétel - megvalósulhat akár olyan váratlan hirtelenséggel fellépő okok alapján, amelyek kívülről közvetlenül fenyegetik a végrendelező életét, akár pedig a végrendelező személyében rejlő olyan belső (élettani) okok alapján, amelyek az életét a halál közvetlen bekövetkezésével fenyegetik.

Az utóbbi esetben nem lehet különböztetni aszerint, hogy a rendkívüli jelleget öltött egészségi állapotot - azzal oksági kapcsolatban álló vagy nem álló - valamely betegség megelőzte-e vagy sem.

c) A törvényes feltételeknek valóságosan (objektíve) kell meglenniük. A végrendelező szubjektív képzelete a valóságban hiányzó feltételt nem pótolhatja.

d) Ha a végrendekezés folyamán a törvényes feltételek fennállanak, az előírt alakiságok megtartása mellett tett szóbeli végrendelet a folyamat befejezésével érvényesen létrejön, s az utóbb csak akkor veszti el hatályát, ha az arra előírt külön feltételek bekövetkeznek.

e) A végrendelező nemcsak a törvény szó szerinti szövegével maradéktalanul egyező, hanem azzal egyértelműi kijelentéssel is kifejezésre juttathatja, hogy szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete.

f) Ha a szóbeli végrendelet törvényes feltételei fennállottak, és az az alaki követelményeknek megfelel, s a végrendelező az e) pontban írtak szerint kijelenti, hogy a szóbelileg tett nyilatkozata az ő végrendelete, a szóbeli végrendelet akkor is érvényes, ha egyidejűleg írásbeli végrendelet is készült, de az alaki okból érvénytelen.

a) A Ptk. 634. §-a a szóbeli végrendelet tételének alapjául szolgáló feltételeket, a Ptk. 635. §-a pedig a szóbeli végrendelet alaki érvényességi kellékeit szabályozza.

A szóbeli végrendelet feltételei szerint ilyen végrendeletet az tehet, aki 1. életét fenyegető rendkívüli helyzetben van, 2. írásbeli végrendeletet egyáltalán nem vagy csak jelentékeny nehézséggel tehetne.

Az "és" kötőszó használata nyilvánvalóvá teszi a két feltétel együttségét, vagyis azt, hogy a végrendekezés idején mindkettőjüknek egyidejűleg, egymás mellett meg kell lennie.

b) A jogszabály az életet fenyegető rendkívüli helyzetet a végrendelező személyéhez kapcsolja, annak megkülönböztetése nélkül, hogy az ilyen helyzetet kívülről ható vagy pedig a végrendelező személyében rejlő belső (élettani) ok váltja-e ki. Ebből - vagyis a kérdéses feltétel átfogó voltából - következik, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzet megvalósulhat akár a végrendelezőre kívülről ható, akár a végrendelező személyében, azaz egészségi állapotában rejlő belső okok alapján.

A jogszabály a "rendkívüliséget" illetően az utóbbi vonatkozásban sem tesz különbséget aszerint, hogy az élettani folyamatban bekövetkező, az életet fenyegető helyzetet valamely betegség megelőzte-e vagy sem. Ilyen megkülönböztetés egyébként is életszerűtlen lenne. Figyelemmel kell lenni ugyanis arra, hogy a halállal fenyegető rendkívüli állapotnak - ha nem kívülről ható tényező idézte elő - mindenkor megvan a közeli vagy a távolabbi múltba visszanyúló (egészségi) oka,

bizonytalan azonban, hogy a végrendelkező (vagy az orvos) azt felismerte-e vagy sem, de felismerés esetén is bizonytalan, hogy azt a végrendelkező mennyire tarthatta végzetes kimenetelűnek. A két eset közötti megkülönböztetésnek tehát már ennél fogva sern lehet kellő alapja.

Az ellenkező felfogás érvényesülése esetében az említett bizonytalansági tényezők sokasága mellett mérlegelni kellene azt is, hogy a halállal közvetlenül fenyegető egészségi állapotot milyen időre visszanyúló élettani ok eredményezte, az oksági kapcsolat valóban fennáll-e, s hogy a végrendelkező azt felismerte vagy felismerhette-e, és ha igen, bizonyosan vagy eshetőlegesen végzetesnek tartotta-e.

Valamely halállal végződő betegség egész lezajlása alatt nélkülözheti a rendkívüli jelleget, előfordulhat azonban - és nem egy esetben előfordult -, hogy valamely lassú betegségi folyamatban egy időbelileg pontosan előre nem látható s főként a beteg által előre nem is látott (pl. agyvérzés, szívinfarktus, tüdőembólia, trombózis stb. által kiváltott) hirtelen hanyatlás áll be, amely a beteg életét már közvetlen módon fenyegeti, s így állapotát - a közfelfogás szerint is - rendkívülivé teszi.

Mindezeknél fogva a szóbeli végrendelet szempontjából az életet fenyegető rendkívüli helyzet megvalósul mind akkor, ha a végrendelkező egészségében látszólagosan minden előzetes betegségi folyamat nélkül, hirtelenül áll be az életet fenyegető állapot, mind pedig akkor, ha a végrendelkező egészségi állapotában valamely megelőző betegséggel oksági kapcsolatban álló - vagy esetleg azzal oksági kapcsolatban nem is álló - olyan rendkívüli jelleget öltő, hirtelen, ugrásszerű súlyos hanyatlás áll be, amelynek folytán élete már közvetlenül veszélyeztetve van.

Megjegyzendő, hogy a tárgyalt feltétel szempontjából orvosi szakkérdés lehet az, hogy a végrendelkező életét fenyegető helyzetben volt-e, a rendkívüliség azonban már elsődlegesen jogi fogalom, s azt a fentiek szerint kell elbírálni. Ehhez természetesen az orvosszakértő tényadatokat közölhet.

c) Kérdéses lehet, hogy a Ptk. 634. §-ában írt feltételeknek objektíve kell-e fennállniuk, vagy pedig elégséges-e, ha azok a végrendelkező szubjektív tudatában élnek..

Objektív az olyan valóság, amely a tudatunktól függetlenül létezik. Szubjektív viszont a tudatnak a tartalma, amelyben a valóság vagy helyesen, vagy tévesen tükröződik. Az utóbbi esetben a tudatban egy hamis képzet jelentkezik, amelynek nincs megfelelője a valóságban.

Olyankor, ha a törvényes feltételek a valóságban nem léteznek, fennállásukról eleve nem lehet szó. Márpedig nyilvánvaló, hogy a jogszabályalkotó a feltételek valóságos létezésével számol, s nem a végrendelkező - esetleg téves - képzetére akarta bízni annak megítélését, hogy a szóbeli végrendelet feltételei fennállnak-e. Ennél fogva a feltételeknek objektíve kell megvalósulniuk, hiányukat a végrendelkező szubjektív képzele nem pótolhatja. Ha viszont objektíve adva vannak, nem vizsgálható, hogy a végrendelkező tudatában jelentkeztek-e, s ha igen mennyiben.

Ebből következik, hogy az életet fenyegető rendkívüli helyzeten kívül a másik feltételnek is objektíve meg kell lennie, vagyis annak, hogy a végrendelkező olyan helyzetben, állapotban legyen, amelynél fogva írásbeli végrendeletet egyáltalán nem vagy csak jelentékeny nehézséggel tehetett volna.

Azt azonban, hogy e feltétel fennállt-e, körültekintő egyéniesítéssel kell elbírálni figyelemmel a végrendelkezőnek egyrészt a fizikai, másrészt a pszichológiai állapotára, minthogy az utóbbinak is lehet objektív alapja, még ha annak vizsgálata körülményesebb is.

A nehézség leküzdése szempontjából jelentősége van a Ptk. 624. §-a (3) bekezdésében foglalt annak a rendelkezésnek, hogy a vak, az írástudatlan, továbbá az, aki olvasásra vagy nevének aláírására képtelen állapotban van, írásbeli magánvégrendeletet nem tehet. Nyilvánvaló ugyanis, hogy annak,

aki írásbeli végrendelet készítése végett közjegyző közreműködését kényszerül igénybe venni, nagyobb nehézséget kell leküzdenie, mint annak, aki ilyen közreműködés nélkül írásbeli magánvégrendeletet is alkothat.

E tekintetben figyelemmel kell lenni arra is, hogy a jogszabály a végrendelkező személyére nézve tartalmaz rendelkezést, így pedig ha őt nem is lehet a környezetétől elvonatkoztatni, az összes körülmények egybevetésével ugyan, de elsősorban az ő személyes tevékenységi képességét vizsgálva kell elbírálni, hogy írásbeli végrendeletet jelentékeny nehézség nélkül alkothatott volna-e.

d) A Ptk. külön szabályozza a 634. §-ában a szóbeli végrendelet érvényes létrejöttének feltételeit, a 651. §-ának (3) bekezdésében pedig külön azt, hogy az érvényesen létrejött ilyen végrendelet milyen feltételek mellett veszti hatályát. A jogszabály tehát két folyamatot határol el élesen: egyrészt a végrendelet érvényes létrejöttének, másrészt az érvényesen létrejött végrendelet hatályvesztésének a folyamatát.

A Ptk. 634. §-ában írt feltételeknek a végrendelkezés idején kell fennállniuk, s ha azok hiánytalanul fennálltak, továbbá ha a Ptk. 635. §-ában előírt alakiságokat megtartották, a szóbeli végrendelet a végrendelkezés folyamatának befejezésével érvényesen létrejön. Az ezt követően kezdődő folyamat már külön bírálendő el, mégpedig nem az érvényesség vagy érvénytelenség, hanem a végrendelet, hatálytalanná válása szempontjából.

E tekintetben a Ptk. 651. §-ának (3) bekezdése úgy rendelkezik, hogy a szóbeli végrendelet hatályát veszti, ha az örökhagyó a szóbeli végrendelkezés feltételül szolgáló helyzet megszűnése után megszakítás nélkül legalább három hónapon át nehézség nélkül alkothatott volna más alakban a végrendeletet.

Mindaddig tehát, amíg az életet fenyegető rendkívüli helyzet fennáll, a végrendelet hatálytalanságának bekövetkezése kizárt, s ez a helyzet - ha kivételesen előforduló esetben is, de - akár három hónapon át is tarthat (pl. tartós eszméletvesztéses állapot).

Csakis az életet fenyegető rendkívüli helyzet megszűnése után valósulhat meg a másik feltétel, amely akkor következik be, ha a végrendelkező megszakítás nélkül legalább három hónapon át nehézség nélkül alkothatott volna más alakban végrendeletet. Ez annyit jelent, hogy az az életet fenyegető rendkívüli helyzet megszűnése, után az örökhagyónak volt ugyan, de csak időnkénti - megszakított - lehetősége arra, hogy írásbeli végrendeletet nehézség nélkül alkosson, ez még nem eredményezi a végrendelet hatálytalanná válását, hanem az csak olyan három hónap elteltével következhet be, amely alatt a végrendelkező minden megszakítás nélkül alkothatott volna írásbeli végrendeletet. E vonatkozásban figyelemmel kell lenni arra is, hogy a jogszabály itt nem "jelentékeny nehézséget", hanem egyszerű nehézséget említ.

e) Alapvető jogelv, hogy minden egyes jognyilatkozatot tartalma szerint kell megítélni. Ennélfogva a szóbeli végrendelet érvényességéhez a végrendelkezőnek nem kell szó szerint a Ptk. 635. §-a (1) bekezdésében írt azt a kifejezést használnia, hogy "szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete", hanem elegendő, ha azzal egyértelmű kijelentést tesz, vagyis ha a megtett kijelentésekből - figyelemmel a szavak általánosan elfogadott jelentésére és a nyilatkozattétel körülményeire is - nyilvánvaló, hogy a végrendelkező a nyilatkozatát végrendelkezésnek tekintette.

f) A Ptk. 635. §-ának (1) bekezdése annyit követel meg, hogy a végrendelkező kijelentse, az a nyilatkozat, amelyet szóbelileg tett, az ő végrendelete.

Ebből következik, hogy abban az esetben, ha a szóbeli végrendelet törvényes feltételei fennállottak, és az az alaki követelményeknek is megfelel, s a végrendelkező az e) pontban írtak szerint kijelenti, hogy szóbeli nyilatkozata az ő végrendelete, a szóbeli végrendelet akkor is érvényes, ha egyidejűleg írásbeli végrendelet is készült, de az alaki okokból érvénytelen.

Ha pl. az életét fenyegető rendkívüli helyzetben levő írástudatlan végrendelkező végrendeletét magánokiratba foglalják, s azt ő kézjeggyével látja el, a végrendeleti nyilatkozat mint szóbeli végrendelet érvényes lehet, feltéve, hogy közvégrendeletet csak jelentékeny nehézséggel tehetett volna. Ha azonban az írástudó végrendelkező végakarati nyilatkozatáról készített végrendeletéről csak a keltezés hiányzik, a nyilatkozat mint szóbeli végrendelet sem lesz érvényes, mert annak egyik törvényes feltétele hiányzik. Ilyen esetben ugyanis az írásbeli végrendelet tételének a lehetősége fennállott.

* Az állásfoglalást a Kúria Polgári Kollégiuma az 1/2014. PJE határozat értelmében az új Ptk. alkalmazása körében is megfelelően irányadónak tartja.